ir. J. Smid, PAV-Lelystad

Akkerbouwers worden in toenemende mate geconfronteerd met structurele veranderingen. Ontwikkelingen in de markt, het landbouwbeleid en het natuur- en milieubeleid grijpen nadrukkelijk in op de bedrijfsvoering en op de perspectieven van de huidige landbouwbedrijven. Hierdoor moeten akkerbouwers op zoek naar alternatieve activiteiten om hun inkomenspositie voor de toekomst veilig te stellen. Dit artikel beschrijft een onderzoek naar de perspectieven voor de akkerbouw in het Zuidwestelijk kleigebied. Hieruit komt naar voren dat er mogelijkheden zijn om de inkomenspositie te verbeteren. Of een alternatief tot een verbetering van de financiële resultaten leidt, wordt onder andere bepaald door de bijbehorende opbrengsten, de kosten en de benodigde investeringen. Daarnaast zijn de mogelijkheden ook sterk afhankelijk van de bedrijfsopzetten zelf, zoals het bouwplan, de vruchtwisseling en het arbeidsaanbod. Met name het arbeidsaanbod op een bedrijf is een zeer bepalende factor.

1010626

Op zoek naar alternatieven voor beter inkomen

Perspectieven voor akkerbouw in Zuidwest-Nederland

Het PAV heeft een onderzoek uitgevoerd, waarin een aantal herkenbare bedrijfsopzetten voor het Zuidwestelijk kleigebied beoordeeld is op de financiële positie. Daarnaast is een aantal alternatieve activiteiten beoordeeld op inpasbaarheid in bedrijfsverband en op de bijdrage aan de verbetering van de financiële resultaten. Bij dit alles is rekening gehouden met de vruchtwisseling, de arbeidsbehoefte en -beschikbaarheid, de benodigde mechanisatie en de eventuele investeringen. Een beoordeling van de financiële resultaten vindt plaats op basis van:

- *Het netto bedrijfsresultaat.* Het netto bedrijfsresultaat is het verschil tussen de totale opbrengsten en de totale kosten en geeft inzicht in de winstgevendheid van een bedrijfsopzet. In de kosten is een volledige vergoeding verrekend voor ingezette arbeid en eigen vermogen.
- *Het ondernemersinkomen.* Bij het ondernemersinkomen zijn geen kosten in rekening gebracht voor de door de ondernemer verrichte arbeid

Negatieve rendabiliteit

De ontwikkeling van de rendabiliteit van akkerbouwbedrijven in het Zuidwestelijk kleigebied geeft aan dat er ingeteerd wordt op het eigen vermogen. Er is sprake van een negatieve rentabiliteit: de opbrengsten zijn lager dan de kosten (zie figuur 1). Dit betekent in principe dat de voortzetting van het bedrijf gevaar loopt, vooral bij bedrijfsovername of het doen van grote investeringen.

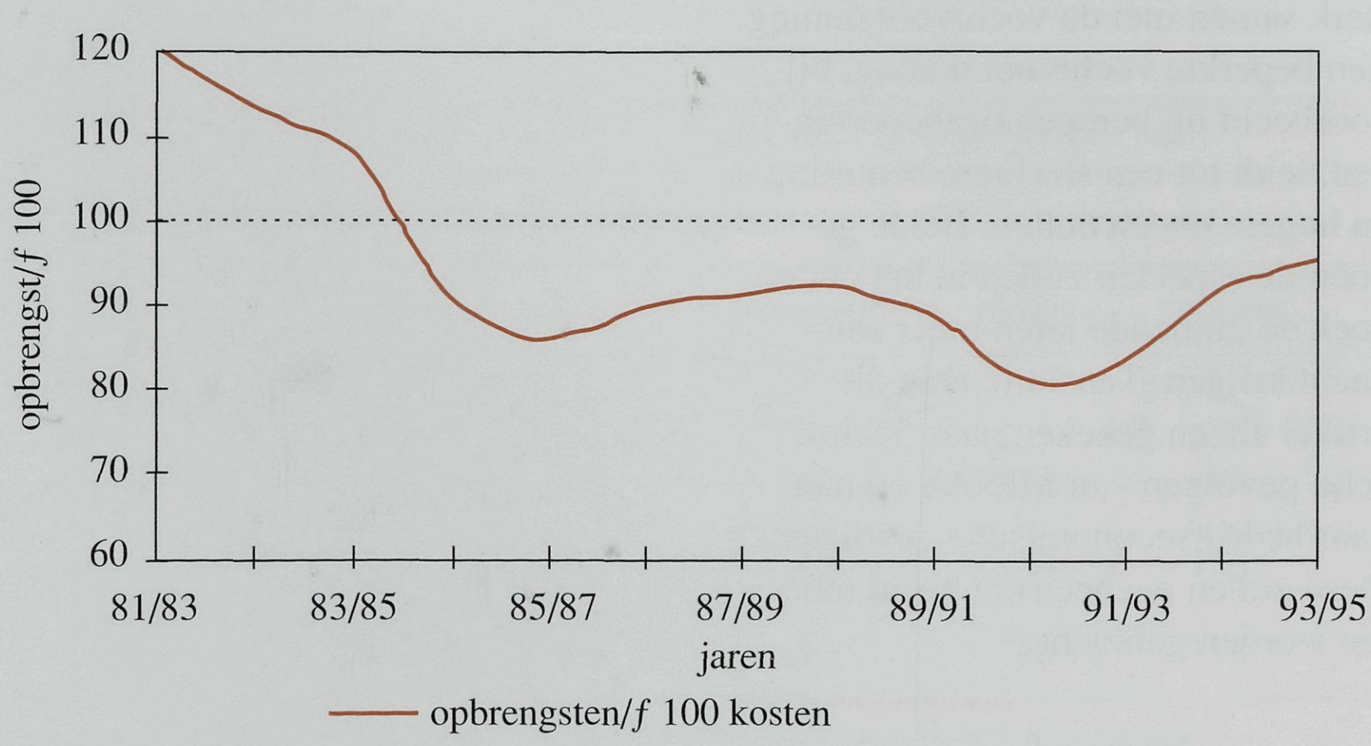

Figuur 1. Ontwikkeling van de opbrengsten per f 100,- kosten (voortschrijdend gemiddelde; bron LEI, bewerking PAV). Beneden de f 100,- lijn worden alle kosten niet vergoed.

	bedrijfsopzetten					
	30A	30B	60A	60B	90A	90B
consumptie-aardappelen	7,5	6	15	12	22,5	18
suikerbieten	3,1	5	10,1	10,2	15,3	15,3
zaaiuien		4	4,9	3,8		8,6
spruiten	4,4				6	
granen/graszaad/braak	10	11	26	30	41,5	44,1
conserven erwten/stamslabonen/bruine bonen	5	4	4		4,7	4
winterpeen				4		
totale oppervlakte	30	30	60	60	90	90

Tabel 1. Bouwplan van de zes bedrijfsopzetten in de uitgangssituatie.

en het door hem/haar zelf geïnvesteerde vermogen. Het ondernemersinkomen geeft aan wat de ondernemer aan beloning heeft gerealiseerd met de inzet van eigen arbeid en eigen vermogen.

- *Het gezinsinkomen.* In het gezinsinkomen zijn zowel voor de verrichte arbeid van de ondernemer en de inzet van eigen vermogen als voor de verrichte arbeid voor de overige meewerkende gezinsleden geen kosten in rekening gebracht. Het geeft aan wat het gezin als inkomen uit het bedrijf heeft gerealiseerd.
- *De besparingen.* De besparingen geven aan in welke mate er een inkomen gereserveerd is voor toekomstige bedrijfsontwikkeling. De besparingen worden bepaald door het inkomen van binnen en buiten het bedrijf te verminderen met de te betalen belastingen en de privé-uitgaven. Negatieve besparingen geven aan dat er ingeteerd wordt op het eigen vermogen.
- *De ontwikkeling van de liquiditeit.* De besparingen kunnen gebruikt worden voor aflossing van leningen, beleggingen of het doen van investeringen. Wat overblijft leidt tot een toename van de liquide middelen. Dit is het totaal aan kasgeld waarover direct beschikt kan worden. Bij een negatieve ontwikkeling van de liquiditeit kan niet voldaan worden aan de aflossingsverplichtingen van aangegane leningen, wat op den duur leidt tot financiële problemen.

Bedrijfsopzetten

Er is uitgegaan van zes herkenbare bedrijfopzetten. Dit zijn twee opzetten van 30 ha, twee van 60 ha en twee van 90 ha (zie tabel 1). Bij de bedrijfsopzetten is per bedrijfsgrootte een onderscheid gemaakt in:

A: een meer intensievere variant van consumptie-aardappelen (1:4 teelt)

B: een meer extensievere variant (1:5 teelt).

In de opzetten van 30 ha wordt een groot aantal bewerkingen door de loonwerker uitgevoerd. Hierbij kan worden gedacht aan poten, rijenfrezen en oogsten van aardappelen en aan zaaien, loofmaaien, rooien en opladen van uien. Ook het maaidorsen wordt in loonwerk uitgevoerd. Bij de teelt van spruiten wordt gebruik gemaakt van eigen mechanisatie. In de opzetten van 60 ha wordt veel samengewerkt: het poten, rijenfrezen, rooien en inschuren van aardappelen, het maaidorsen van graan, het zwaddorsen van graszaad en het opladen van uien wordt in samenwerking met een collega uitgevoerd. In de opzetten van 90 ha worden de meeste bewerkingen met eigen mechanisatie uitgevoerd. In de opzetten van 30 en 60 ha is 1 vaste arbeidskracht aanwezig. In die van 90 ha is 1,5 vaste arbeidskracht aanwezig (in de zomer en herfst een extra vaste arbeidskracht).

Alternatieven

De doorgerekende alternatieven zijn onder te verdelen in de volgende categorieën:

- intensivering door een toename van hoog salderende gewassen in het bouwplan, zoals groentegewassen, bolgewassen en een intensivering van de aardappelteelt;
- schaalvergroting en een betere benutting van de vaste kosten door grondaankoop van 15 ha, teeltpacht van 4 ha of samenwerking;
- verbreding van de activiteiten door de aardappelen te verwerken op het eigen bedrijf, vleeskuikens te houden als extra tak of een deeltijdbaan;
- verbetering van het saldo.

Resultaten

In tabel 2 is een overzicht weergegeven van de zes bedrijfsopzetten en de doorgerekende alternatieven. Hierbij is voor de doorgerekende alternatieven aangegeven of een alternatief tot een verbetering van de financiële re-

	bedrijfsopzetten					
	30A	30B	60A	60B	90A	90B
alternatieven						
broccoli		-		-		-
knolvenkel		+		-		+
tulpen		+		-		+
intensivering van de aardappelteelt	0		+		+	
bedrijfsvergroting door aankoop van 15 ha grond	-	-	0	0	0	0/+
bedrijfvergroting door teeltpacht van 4 ha	+					
samenwerking	+	0	0	0	+	+
sorteren aardappelen				+		
sorteren, verpakken en venten aardappelen		+				
vleeskuikens			0	0	-	+
deeltijdbaan		+				
saldoverbetering	+	+	+	+	+	+

Tabel 2. Overzicht van de gevolgen van alternatieve mogelijkheden voor de financiële situatie van de zes bedrijfsopzetten.

Het houden van vleeskuikens leidt ondanks hoge investeringen tot betere resultaten.

sultaten leidt (+), tot een verslechtering van de resultaten (-) of dat de financiële resultaten nagenoeg gelijk blijven (0). Is voor een alternatief bij een bedrijfsopzet geen effect aangegeven, dan is het alternatief niet voor de desbetreffende bedrijfsopzet doorgerekend.

Broccoli

Opname van broccoli in het bouwplan leidt niet tot een verbetering van de financiële resultaten. In verband met het bietecysteaaltje is het areaal waardplanten van het bietecysteaaltje zoals suikerbieten, spruiten en broccoli beperkt tot maximaal 20%. Hierbij vindt geen toename van de populatie van het bietecysteaaltje meer plaats. Opname van broccoli leidt dan meestal tot een afname van het areaal suikerbieten. Voor broccoli is een investering nodig van *f* 136.000 voor mechanisatie en beregening vanuit een bassin. De hoge kosten voor de teelt van broccoli leiden tot een verlaging van de financiële resultaten.

Knolvenkel

In alle varianten met knolvenkel moet een investering van *f* 154.000 plaatsvinden voor mechanisatie en beregening vanuit een bassin. Opname van knolvenkel in het bouwplan leidt bij een opzet van 60 ha niet tot een verbetering van de resultaten, veroorzaakt door een tekort aan vaste arbeid. Ook bij een extra aanwezige arbeidskracht leiden de resultaten niet tot een verbetering: de extra arbeidskosten wegen niet op tegen de extra opbrengsten. Op bedrijven van 90 ha leidt opname van knolvenkel wel tot een verbetering van het ondernemersinkomen en de besparingen maar niet tot een toename van de liquide middelen. Op bedrijven van 30 ha geeft opname van knolvenkel een verbetering van alle financiële resultaten, hoewel de verbetering van de liquiditeit nihil is. Ook hier is er een tekort aan vaste arbeid, waarvoor extra arbeid ingehuurd moet worden.

Tulpen

Opname van tulpen in het bouwplan leidt tot een verbetering van de resultaten. Het beste resultaat wordt verkregen bij bedrijfsopzetten van 30 ha, gevolgd door een opzet van 90 ha. Bij deze bedrijfsopzetten is er een beperkt tekort aan vaste arbeid. Bij een opzet van 60 ha is het tekort aan vaste arbeid groter, waardoor het areaal beperkt blijft tot 1,5 ha. Bij dit areaal is deze teelt niet rendabel, ervan uitgaande dat de machines met drie collega's worden aangeschaft. Tevens wordt geïnvesteerd in een bassin en een regeninstallatie. Ondanks het samenwerken met drie collega's bedraagt de investering ongeveer *f* 180.000 tot *f* 215.000, afhankelijk van de reeds aanwezige mechanisatie. Een extra beschikbare arbeidskracht in de opzetten van 60 en 90 ha leidt wel tot een uitbreiding van het areaal

tulpen, maar de extra arbeidskosten worden niet gecompenseerd door de extra opbrengsten.

Intensivering van de aardappelteelt
Intensivering van de aardappelteelt geeft een verbetering van de resultaten, afhankelijk van het areaal aardappelen. Bij grotere bedrijven is de winst groter dan bij kleine bedrijven. Ook moet rekening gehouden worden met een grotere arbeidsbehoefte.

Bedrijfsvergroting door aankoop grond
Bedrijfsvergroting met ongeveer 15 ha bij een grondprijs van *f* 50.000 per ha is voor bedrijven van 30 ha geen alternatief. Naast waarschijnlijke problemen met het rondzetten van de financiering, brengt deze vergroting dermate grote lasten met zich mee dat de financiële resultaten aanzienlijk negatiever worden. Voor grote bedrijven (60 en 90 ha) leidt bedrijfsvergroting in het eerste jaar na grondaankoop reeds tot een geringe verbetering van het ondernemersinkomen en de besparingen. In de eerste jaren is er geen toename van de liquide middelen door de hoge lasten voor rente en aflossing. Pas op lange termijn is er een positieve toename van de liquide middelen voor opzet 90B. Is tevens de beschikbare vaste arbeid beperkend dan is de verbetering door bedrijfsvergroting nog geringer.

Bedrijfsvergroting door teeltpacht
Teeltpacht van 4 ha voor de teelt van spruiten leidt voor bedrijven van 30 ha tot een verbetering van de financiële resultaten. Wel ontstaat er een duidelijk tekort aan vaste arbeid vanaf half augustus tot en met eind oktober.

Samenwerking
Samenwerking bij het planten, oogsten en verwerken van spruiten leidt tot een verbetering van de financiële positie. Bij de bedrijfsopzetten van 90 ha, wordt het stro niet alleen gehakseld maar ook geperst en verkocht; financieel gezien is het voordeliger om het stro los te verkopen. Stro los af land verkopen geeft wel een lagere financiële opbrengst, maar resulteert ook in een duidelijke afname van de werktuigkosten. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de machines voor het stro persen afgestoten worden.

Het verwerken van aardappelen
Het sorteren, inpakken en venten van aardappelen leidt tot een duidelijke verbetering van de resultaten, uitgaande van een opbrengstprijs van 70 cent per kg. Gezien de arbeidsbehoefte hiervoor, 374 uur per ha, kan dit slechts voor een beperkt areaal aardappelen een alternatief zijn. Een opbrengstprijs van 50 cent per kg leidt maar in beperkte mate tot een verbetering van de resultaten.
Het sorteren van aardappelen voor de tussenhandel met een meerprijs van 5 cent per kg leidt ook tot een stijging van de financiële resultaten, mits er geen tekort aan vaste arbeid ontstaat. Het sorteren en inpakken vergt een arbeidsbehoefte van ongeveer 30 uur per ha. Voor 12 ha komt dit neer op 360 uur extra arbeid gedurende de wintermaanden.

Vleeskuikens
In de opzetten van 60 ha is het tekort aan vaste arbeid van invloed op de geringe stijging van de financiële resultaten. Opname van vleeskuikens geeft de beste resultaten bij 60.000 vleeskuikens en een bedrijfsgrootte van 90 ha, waarbij er geen groot tekort aan vaste arbeid is. In het eerste jaar na opname van vleeskuikens stijgt het netto bedrijfsresultaat aanzienlijk, het ondernemersinkomen en de besparingen vertonen een lichte stijging terwijl de toename van de liquide middelen negatief is, veroorzaakt door de hoge investering van *f* 1.122.000. Na verloop van tijd is de toename van de liquide middelen positief ten opzichte van de uitgangssituatie.

Deeltijdbaan
Een deeltijdbaan leidt niet tot een verbetering van het netto bedrijfsresultaat en het ondernemersinkomen, maar zorgt wel voor een duidelijke verbetering van de besparingen en een toename van de liquide middelen. Een voorwaarde hierbij is dat arbeid geen beperkende factor is, zodat er geen extra arbeid of loonwerk ingeschakeld hoeft te worden.

Saldoverbetering
Een saldoverbetering geeft in alle bedrijfsopzetten een verbetering van de resultaten. Bij de opzetten van 60 en 90 ha is een verbetering van 10 tot 15% reeds voldoende om de negatieve ontwikkeling van de liquide middelen in de uitgangssituatie positief te laten worden. Bij de opzetten van 30 ha is een verbetering van minimaal 50% nodig voor positieve besparingen en een positieve ontwikkeling van de liquide middelen.

Beter inkomen

Er zijn verschillende mogelijkheden voor de akkerbouw in Zuidwest-Nederland om de inkomenspositie te verbeteren. Naast het saldo en de benodigde investeringen bepaalt de bedrijfsopzet, met name het arbeidsaanbod, de perspectieven van een alternatief. Gezien de praktische uitvoerbaarheid van dit onderzoek is het aantal alternatieven beperkt tot de op voorhand meest interessante. In de praktijk zijn natuurlijk nog vele andere alternatieven denkbaar. De uitkomsten van dit onderzoek moeten dan ook gezien worden als een indicatie van mogelijkheden en onmogelijkheden.